UTILIZAREA „PSALTIRII" ÎN „DIDAHIILE" LUI ANTIM IVIREANUL

Gianina Maria-Cristina Picioruş[*]

Antim Ivireanul a naționalizat *cultul* şi deopotrivă *predica* în Țara Românească. O problemă este cea a *izvoarelor biblice* pe care le-a utilizat atunci când şi-a conceput didahiile. Ele ne-ar putea furniza, eventual, un indiciu sau un argument, în cazul în care *Biblia* de la 1688 este reprodusă *preferențial*, pentru a susține ipoteza că Antim însuşi a lucrat, ca ucenic-tipograf al lui Mitrofan, la realizarea acesteia. În comunicarea de față ne vom opri însă doar la cercetarea versetelor şi a parafrazelor provenind din *Psaltire*: o carte esențială din canonul biblic, cu o largă utilizare atât în cult, cât şi în practica obişnuită a creştinului, carte *poetică* (tipărită în mod curent la un loc cu alte *imne* din Biblie), tradusă în româneşte de timpuriu, pe care Antim însuşi a tipărit-o de două ori: *Psaltirea românească* 1694, 1710 – ultima tradusă în română de Filotei Svetagorețul/ Aghioritul (Ştrempel 1997: *108*). Intenția noastră este de a purcede la o confruntare a citatelor sau parafrazelor din *Psaltire*, inserate de autor în didahiile sale, cu *Psaltirea de la Alba Iulia* (1651), *Psaltirea de-nțăles/ slavo-română* (tradusă de Dosoftei şi tipărită de Mitrofan în 1680), cu *Biblia de la Bucureşti*, precum şi cu textele aferente din *Septuaginta* şi *Vulgata*.

În ceea ce priveşte pasajele din *Didahii*, facem mai departe câteva observații. Unele din fragmentele identificate sunt *citate aproximative*, pe care le-am menționat totuşi fiind destul de apropiate de formularea din psalmi (sau, în alte situații, citatul este *parțial corect* şi restul este o parafrază sau aproximare). Există însă în didahii şi *parafraze/ reformulări*, care se îndepărtează destul de mult de expresia psalmică, astfel încât nu mai suportă o *comparație* de felul celei pe care încercăm să o realizăm. Există de asemenea şi sintagme (de genul: „inimă înfrântă", „valea plângerii" etc.) care provin din psalmi, dar care sunt *prea scurte* pentru a mai lua în considerare o analiză comparativă. Nu întotdeauna citatele din *Psaltire* au fost identificate în mod corect sau integral de către autorul ediției pe care o utilizăm. Am modificat, deci, *locul ghilimelelor* şi, respectiv, *semnele de punctuație*, unde am socotit necesar. Câteodată nu au fost identificate deloc de către editor, pentru că Antim Ivireanul *nu a avertizat* în aceste cazuri că reproduce versete din psalmi şi nici *contextul* sau *sintaxa* nu au indicat că ar fi fost vorba de un citat. Uneori *ghilimelele* nu se justifică în text (şi *le-am anulat*, în consecință), chiar dacă Antim afirmă că preia cuvintele proorocului David, pentru că citatul este

[*] Universitatea din Bucureşti.

RITL, nr. 1–4, p. 293–314, Bucureşti, 2013

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

fie modificat intenţionat, fie reprodus din memorie. În câteva cazuri (nu multe), Antim a citat acelaşi verset din psalmi (sau aproximativ) în două didahii. Am ales cel mai adesea o singură variantă, pe cea mai completă. În două situaţii însă am redat ambele variante, tocmai pentru că semnificaţiile utilizării aceluiaşi psalm sub forme care nu sunt identice vor fi important de analizat.

Reproducem, aşadar, mai departe, pasajele în care Antim a recurs la *Psaltire* pentru a-şi susţine discursul omiletic, precum şi conţinutul similar din ediţiile menţionate pentru comparaţie:

1. „Că pre dânsa [Maica Domnului] o au ales Dumnezeu […] după cum grăiaşte David: *Aceasta iaste odihna Mea în vécii vécilor şi într-însa voiu lăcui, pentru că o am ales*" (Antim Ivireanul 1972: *19*).

Psaltirea 1651: „Acesta-i răpaosul Mieu până în veac; aicea voiu lăcui, că l-am voit pre el" (Ps. 131, 14: *599*).

Psaltirea 1680: „Aceasta-i odihna Mea în veacul de veaci, aicea M-oi sălăşlui, că cu drag o am vrut" (Ps. 131: *359*).

Biblia 1688: „Aceasta e odihna Mea în veacul veacului, aicea voiu lăcui, căce am ales pre el" (Ps. 131, 14: *424*).

LXX: „Aceasta este odihna Mea întru veacul veacului, aici voi locui, căci Mi-am ales-o pe aceasta [αὕτη ἡ κατάπαυσίς Μου εἰς αἰῶνα αἰῶνος ὧδε κατοικήσω ὅτι ᾑρετισάμην αὐτήν] (Ps. 131, 14).

VUL: „Aceasta este odihna Mea în veacul veacului, aici voi locui, căci am ales-o pe ea [haec requies Mea in saeculum saeculi hic habitabo quoniam elegi eam]".

Varianta cea mai apropiată de exprimarea antimiană este cea a *Bibliei de la Bucureşti*, însă Antim *reformulează* punând accentul pe anumite cuvinte, având în vedere tema omiliei sale. El a considerat pluralul *„în vécii vécilor"* mai expresiv decât *„în veacul veacului"* şi mai poetică formularea *„pentru că o am ales"* decât *„căce am ales pre el"*.

2. „*Rădicaţ[i] porţile voastre*, zic cétele céle îngereşti, una cătră alta, şi cu cântări de laudă priimiţ[i] pre *împărăteasa* ceriului şi a pământului, caré vine să lăcuiască *den a dreapta* Împăratului Dumnezeu, *cu îmbrăcăminte cu aur îmbrăcată, împistrită*, după cum zice David" (Antim: *21*).

Psaltirea 1651: „Rădicaţi, porţi, capetele voastre" (Ps. 23, 7: *177*); „Stă împărăteasa de-a direapta Ta, în veşminte de aur den Ofir" (Ps. 44, 10: *265*).

Psaltirea 1680: „Luaţ[i] porţ[i] boiari ale voastre" (Ps. 23: 66); „A stătut împărăteasa na [la?] direapta Ta, în veşmânt aurat îmbrăcatî, podobitî" (Ps. 44: *125*).

Biblia 1688: „Rădicaţi porţile, boiari, ale voastre" (Ps. 23, 7: *388*); „Stătu împărăteasa den direapta Ta, cu îmbrăcăminte cu aur îmbrăcată, împistrită" (Ps. 44, 11: *396*).

LXX: „Ridicaţi porţile, căpetenii, ale voastre [ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν]" (Ps. 23, 7); „A stat împărăteasa de-a dreapta Ta, îmbrăcată în veşmânt ţesut cu aur, înfrumuseţată/ împodobită [παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν Σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη πεποικιλμένη]" (Ps. 44, 10).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

MGK: „A stat împărăteasa de-a dreapta Ta [şi] m-a îmbrăcat [în] aur de Ofir [ἡ βασίλισσα ἐστάθη ἐκ δεξιῶν Σου ἐστολισμένη μὲ χρυσίον Ὀφείρ]” (Ps. 45, 9).

VUL: „Ridicaţi porţile, căpetenii, ale voastre [adtollite portas principes vestras]” (Ps. 23, 7); „A stat regina la dreapta Ta în haină aurită îmbrăcată, împistrită [adstetit regina a dextris Tuis in vestitu deaurato circumdata varietate]”(Ps. 44, 10).

Din nou Antim este cel mai aproape de *Biblia de la Bucureşti*.

3. „Bună iaste acéia când nădăjduiaşte cineva la Dumnezeu să se mântuiască […], cum zice David, că: *Cel ce nădăjduiaşte spre Dumnezeu, mila îl va încungiura*. Rea iaste acéia când nădăjduiaşte cineva la om să-i facă vreun bine […], cum zice iarăş[i] David: «Nu vă nădăjduiţ[i] pre boiari, pre fiii oamenilor, la carii nu iaste mântuire»” (Antim: *23–24*).

Psaltirea 1651: „pre nădăjduitoriul în Domnul mila-l va încungiura” (Ps. 31, 10: *207*); „Nu vă nădăjduireţ în putearnici, în fii<i> oamenilor, întru carii nu e spăsenie” (Ps. 145, 3: *637*).

Psaltirea 1680: „pre cela ce nedejduiaşte spre Domnul mila împregiura-l-va” (Ps. 31: *85*); „Nu vă nedejduiţ[i] pre boiari, pre fiii omeneşti, în carii nu iaste spăsenie” (Ps. 145: *386*).

Biblia 1688: „Pre cel ce nedejduiaşte pre Domnul, milă îl va încungiura” (Ps. 31, 13: *391*); „Nu nădăjduiţi pre boiari, pre fiii oamenilor, la cari nu iaste mântuire” (Ps. 145, 2: *427*).

LXX: „Pe cel ce nădăjduieşte spre Domnul milă îl va înconjura [ἐλπίζοντα ἐπὶ Κύριον ἔλεος κυκλώσει]” (Ps. 31, 10); „Nu vă încredeţi spre căpetenii şi spre fiii oamenilor [în] care nu este mântuire [μὴ πεποίθατε ἐπ’ ἄρχοντας καὶ ἐφ’ υἱοὺς ἀνθρώπων οἷς οὐκ ἔστιν σωτηρία]” (Ps. 145, 3).

VUL: „Pe cel ce nădăjduieşte în Domnul milă îl va înconjura [sperantem... in Domino misericordia circumdabit]” (Ps. 31, 10); „Nu vă încredeţi în căpetenii, în fiii oamenilor [în] care nu este mântuire [nolite confidere in principibus in filiis hominum quibus non est salus]” (Ps. 145, 3).

În exemplul de faţă, observăm că Antim este din nou în asentimentul *Bibliei de la Bucureşti*, dar, în cazul psalmului 31, utilizează prepoziţia *spre* ca în *Psaltirea de-nţăles* (şi în conformitate cu textul grecesc). Anumite asemănări şi cu *Psaltirea* din 1651 se pot datora şi faptului că traducătorii ulteriori au consultat-o (alături, probabil, şi de textele coresiene şi de alte traduceri manuscrise în româneşte).

4. „Şi era de pururea *ochii lui Dumnezeu asupra lor şi cu urechile Lui asculta rugăciunile lor*, după cum zice David” (Antim: *24*).

Psaltirea 1651: „Ochii Domnului – spre direpţi; şi urechile Lui – spre strigarea lor” (Ps. 33, 15: *215*).

Psaltirea 1680: „Ochii Domnului spre cei direpţ[i], şi urechile Lui în ruga lor” (Ps. 33: 91).

Biblia 1688: „Ochii Domnului spre cei direpţi şi urechile Lui la ruga lor” (Ps. 33, 15: *392*).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

LXX: „Ochii Domnului spre cei drepți şi urechile Lui întru rugăciunea lor [ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὦτα Αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν]" (Ps. 33, 16).

VUL: „Ochii Domnului peste cei drepți şi urechile Lui în rugăciunea lor [oculi Domini super iustos et aures Eius in precem eorum]" (Ps. 33, 16).

În acest caz avem de-a face cu o parafrază antimiană care nu ne îngăduie să tragem nişte concluzii clare.

5. „Sfânta Fecioară […] ca alt ceriu, gânditoriu, ține în brațile sale pre Făcătoriul ceriului şi al pământului, pre Fiiul său, Carile iaste *născut* din Tatăl *mai nainte decât luceafărul* " (Antim: *31*).

Psaltirea 1651: „din zgău şi din zuori rooa naşterii Tale" (Ps. 109, 3: *529*).

Psaltirea 1680: „Din pântece de mainte de luceafăr născutu-Te-am" (Ps. 109: *307*).

Biblia 1688: „den pântece mainte de luceafărul am născut pre Tine" (Ps. 109, 4: *418*).

LXX: „din pântece înainte de luceafăr Te-am născut [ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐξεγέννησά Σε]" (Ps. 109, 3).

MGK: „Cel care ai ieşit din pântecele răsăritului [ἡ ἐξερχομένη ἐκ τῆς μήτρας τῆς αὐγῆς]" (Ps. 110, 3).

VUL: „din pântece înainte de luceafăr Te-am născut [ex utero ante luciferum genui Te]" (Ps. 109, 3).

Antim a construit o parafrază, reformulând în sensul *muntenizării* şi al *modernizării* expresiei care începea deja să devină arhaică, atât din *Psaltirea* tradusă de Dosoftei, cât şi din *Biblia de la Bucureşti*. Acest proces este de regăsit adesea la Antim.

6. Sfânta Ana a născut „pre Fecioara Mariia, ca să se odihnească pre dânsa […] *Cela ce au întărit ceriurile cu înțelepciunea Sa*" (Antim: *44*).

Psaltirea 1651: „Cu cuvântul Domnului făcute-s ceriurile" (Ps. 32, 6: *209*).

Psaltirea 1680: „De cuvântul Domnului ceriurile să învârtoşarî" (Ps. 32: *87*).

Biblia 1688: „Cu cuvântul Domnului ceriurile s-au întărit" (Ps. 32, 6: *391*).

LXX: „Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit [τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν]" (Ps. 32, 6).

VUL: „Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit [verbo Domini caeli firmati sunt]" (Ps. 32, 6).

Aici este evident faptul că a urmat *Biblia de la Bucureşti*. Probabil a confruntat textul şi cu *Septuaginta* şi *Vulgata* şi i-a dat dreptate traducătorului care a optat pentru verbul *a întări* (din aceeaşi sferă semantică cu substantivul *tărie (=firmament)*), deşi termenul ales de Dosoftei era mai poetic.

7. Sfinții Ioachim şi Ana „au câştigat această roadă blagoslovită cu multă durére de inimă […], după cum zice David: *„Cei ce samănă cu lacrimi, cu bucurie vor secera"* (Antim: *44*).

Psaltirea 1651: „Ceia ce sămăna cu lacrămi, cu bucurie vor secera" (Ps. 125, 5: *598*).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

Psaltirea 1680: „Carii samănî cu lacrămi, în bucurie vor săcera” (Ps. 125: *352*).

Biblia 1688: „Cei ce samănă cu lacrămi, cu bucurie vor secera” (Ps. 125, 6: *423*).

LXX: „Cei ce seamănă în lacrimi în bucurie vor secera [οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσιν]” (Ps. 125, 5).

VUL: „Cei ce seamănă în lacrimi în bucurie vor secera [qui seminant in lacrimis in exultatione metent]” (Ps. 125, 5).

Antim îndreptăţeşte varianta aleasă de *Biblia de la Bucureşti*, care este aproape aidoma celei din 1651.

8. „Că zice prorocul David: «Voia celor ce să tem de Dânsul va face şi rugăciunea lor va asculta»”; „Că zice David: «Voia celor ce se tem de El va face şi rugăciunea lor va auzi şi-i va mântui pre dânşii»” (Antim: *53, 163*).

Psaltirea 1651: „Face voia celora ce să tem de El şi rugăciunea lor ascultă-o; şi spăseaşte pre ei” (Ps. 144, 20: *635*).

Psaltirea 1680: „Voia celora ce să tem de Însul face-va, şi ruga lor va auzi, şi va spăsî pre înşii” (Ps. 144: *385*).

Biblia 1688: „Voia celor ce să tem de El va face şi rugii lor va asculta şi va mântui pre dânşii” (Ps. 144, 20: *427*).

LXX: „Voia celor ce se tem de El o va face şi rugăciunea lor o va asculta şi îi va mântui pe ei [θέλημα τῶν φοβουμένων Αὐτὸν ποιήσει καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν ἐπακούσεται καὶ σώσει αὐτούς]” (Ps. 144, 19).

VUL: „voia celor ce se tem de El o va face şi rugăciunea lor o va asculta şi va face lor mântuire [voluntatem timentium Se faciet et deprecationem eorum exaudiet et salvos faciet eos]” (Ps. 144, 19).

În cazul exemplelor de mai sus, se observă că primul urmează opţiunea *Psaltirii de-nţăles*, aceea de a folosi pronumele personal de persoana a III-a singular *dânsul* (în Psaltirea de la 1680: *însul*), în loc de *el*. În timp ce al doilea exemplu urmează *Bibliei* de la 1688 în această privinţă, dar revine la varianta din 1680 în cazul verbului *a auzi* (în loc de *a asculta*). De asemnea, varianta lui Antim este, ca de fiecare dată, epurată de pronunţia dialectală a lui Dosoftei, de fonetismele moldoveneşti adică, şi articulată în sensul acceptării ei de către un public *contemporan*.

9. „Şi să cădea să se sfinţească şi apa […], după cum zice David: «Tu ai zdrobit capetile bălaurilor în apă»” (Antim: *68–69*).

Psaltirea 1651: „Tu […] ai zdrobit capetele chiţilor în ape” (Ps. 73, 13: *377*).

Psaltirea 1680: „Tu ai fărâmat capetele bălaurilor într-apî” (Ps. 73: *198*).

Biblia 1688: „Tu zdrobiş[i] capetele bălaurilor în apă” (Ps. 73, 14: *405*).

LXX: „Tu ai zdrobit capetele balaurului [Σὺ συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος]” (Ps. 73, 14).

MGK: „Tu ai zdrobit capetele Leviatanului [Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τοῦ Λευϊάθαν·]” (Ps. 74, 14).

VUL: „Tu ai zdrobit capetele balaurului [Tu confregisti capita draconis]” (73, 14)[1].

[1] Nu există sintagma „în apă” sau „în ape” nici în ediţiile KJV (Thou brakest the heads of leviathan in pieces), L45 (Du zerschlägst die Köpfe der Walfische), LXE, NJB, WTT, NLT, NAB, LBA, K21, CVB, CEV, FBJ (Toi qui fracassas les têtes de Léviathan), *cf.* BW 07.

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

Aici Antim a respectat opţiunea traducerilor româneşti, aceea ce de a adăuga complementul „în apă”, care nu există în greacă sau latină (nici în alte ediţii scripturale). De asemenea, a reprodus aproape cu exactitate formularea *Bibliei 1688*, cu excepţia timpului verbal, preferând perfectul compus, ca în ediţia din 1651, în locul perfectului simplu.

10. „Cu slavă şi cu cinste l-ai încununat pre dânsul” (Antim: *83*)[2].

Psaltirea 1651: „cu slavă şi cu cinste curunat-ai pre el” (Ps. 8, 6: *124–125*).

Psaltirea 1680: „cu slava şi cu cinstea încununaş[i] pre însul” (Ps. 8: *28*).

Biblia 1688: „cu mărire şi cu cinste l-ai cununat pre el” (Ps. 8, 6: *384*).

LXX: „cu slavă şi cu cinste l-ai încununat pe el [δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν]” (Ps. 8, 6).

VUL: „cu slavă şi cu cinste l-ai încununat pe el [gloria et honore coronasti eum]” (Ps. 8, 6).

Antim a acceptat exprimarea *Psaltirii* de la 1680, cu excepţia timpului verbal, el preferând perfectul compus, ca şi în exemplul anterior.

11. „Pentru acéia prorocul David, ca din gura norodului, zicea: «Dumnezeule, judecata dă-o împăratului şi dreptatea fiiului împăratului»” (Antim: *87*).

Psaltirea 1651: „Doamne, dă giudecăţile Tale craiului şi direptatea Ta fiiului craiului” (Ps. 71, 1: *365*).

Psaltirea 1680: „Dumnezăule, giudeţul Tău împăratului dî [dă] şi direptatea Ta fiiului împăratului” (Ps. 71: *189*).

Biblia 1688: „Dumnezău, judecata Ta împăratului dă, şi direptatea Ta, fiiului împăratului” (Ps. 71, 1: *404*).

LXX: „Dumnezeule, judecata Ta dă-o împăratului şi dreptatea Ta fiului împăratului [ὁ Θεός τὸ κρίμα Σου τῷ βασιλεῖ δὸς καὶ τὴν δικαιοσύνην Σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως]!” (Ps. 71, 1).

VUL: „Dumnezeule, judecata Ta dă-o regelui şi dreptatea Ta fiului regelui [Deus iudicium Tuum regi da et iustitiam Tuam filio regis]!” (Ps. 71, 2).

În acest caz, Antim urmează traducerilor româneşti anterioare, dar modifică exprimarea şi o actualizează în sensul modernizării ei.

12. „Dumnezeu […], El iaste Cela ce ce ispitéşte inimile şi rărunchii, după cum zice David, la al 7[-lea] Psalom; că de nu ne vom căi de la inimă, zice, *şi de nu ne vom întoarce* către Dânsul*, sabiia Sa o va luci şi arcul Lui l-au încordat şi l-au gătit pre el şi într-însul au gătit vasele morţii (şi) săgeţile Sale celor arzători le-au lucrat* ” (Antim: *92*).

Psaltirea 1651: „Să nu să va înturna, spata Sa va ascuţi, arcul Său întinde-l-va şi găta-l-va. Şi-i va găti armele morţii, săgeţile Sale săgetându-le spre gonitorii miei cu fierbenteală” (Ps. 7, 13-14: *121*).

Psaltirea 1680: „de nu vă veţ[i] întoarce, arma Sa o va curăţi, arcul Său l-au încordat şi l-au gătat pre îns. Şi într-îns au gătat vase de moarte, săgeţile Sale arzând le feace” (Ps. 7: *26*).

[2] Versetul serveşte drept *motto* al unei predici.

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

Biblia 1688: „De nu vă veț[i] întoarce, sabia Lui o va luci, arcul Lui au încordat şi l-au gătit pre el. Şi întru el au gătit arme de moarte; săgețile Lui celor ce ard le-au făcut (Ps. 7, 13–14: *384*).

LXX: „Dacă nu v-ați întors, sabia Sa o va luci, arcul Său l-a încordat şi l-a pregătit pe el şi în el a pregătit vasele morții, săgețile Sale celor arzători le-a lucrat [ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε τὴν ῥομφαίαν Αὐτοῦ στιλβώσει τὸ τόξον Αὐτοῦ ἐνέτεινεν καὶ ἡτοίμασεν Αὐτο καὶ ἐν αὐτῷ ἡτοίμασεν σκεύη θανάτου τὰ βέλη Αὐτοῦ τοῖς καιομένοις ἐξειργάσατο]” (Ps. 7, 13–14).

VUL: „Dacă nu vă veți întoarce, sabia Sa o va roti/ luci, arcul Său îl va încorda şi l-a pregătit pe el şi în el a pregătit vasele morții, săgețile Sale celor arzători le-a lucrat [nisi conversi fueritis gladium Suum vibrabit, arcum Suum tetendit et paravit illum et in eo paravit vasa mortis, sagittas Suas ardentibus effecit]” (Ps. 7, 13–14).

Exemplul psalmului de față este o dovadă concludentă că Antim nu a consultat numai variantele româneşti anterioare, ci şi textul *Septuagintei* şi al *Vulgatei*. Citatul lui Antim este o parafrază care modifică doar persoana verbului în prima propoziție: în loc de a II-a plural, el foloseşte persoana I plural. Modificarea este totuşi minimă, permițându-ne aşadar să tragem nişte concluzii esențiale. Dacă în cazul propoziei *„sabiia Lui o va luci”* se poate considera că a urmat varianta 1688 (cu o mică modificare), în schimb propozițiile finale („într-însul au gătit vasele morții (şi) săgețile Sale celor arzători le-au lucrat”) ne aşază în fața unei situații în care nu putem presupune că Antim a *combinat* doar variantele româneşti şi a stilizat expresia în sensul modernizării. Se observă cu claritate că a ales să spună „vase” şi nu „arme”, „celor arzători” şi nu „celor ce ard” şi că aceasta nu este o selecție arbitrară de termeni legată de preferințe stilistice şi nici rezultatul alegerii unei variante în română, ci o traducere fidelă după *Septuaginta* şi *Vulgata* (care constituiseră surse fundamentale şi pentru Dosoftei, în traducerea *Psaltirii*). În sensul acestei fidelități, remarcăm de asemenea că a folosit genitivul („vasele morții”) şi nu acuzativul, ca *Psaltirea 1680* („vase de moarte”) sau ca *Biblia 1688* („arme de moarte”). Observând că şi *Psaltirea 1680* optează pentru termenul „vase”, nu putem însă considera că Antim a preluat pur şi simplu această opțiune, pentru motivul că ea nu susține *clarificarea* semnificațiilor pentru un public modern (dimpotrivă), direcție pe care Antim o are adesea în vedere. Nici utilizarea expresiei „celor arzători”, în loc de „celor ce ard” (1688), nu este în sensul *desluşirii* semantice. Ceea ce înseamnă că Antim *a confruntat* traducerile româneşti cu textele din greacă şi latină şi a formulat o traducere personală.

13. „Dară unde vei să te ascunzi, ticăloase, dinnaintea lui Dumnezeu? Că de te vei sui în ceriu, El acolo iaste lăcuitoriu; de te vei pogorî în iad, iaste de față; de te vei duce la marginea mării, Îi ajunge mâna ” (Antim: *100*).

Psaltirea 1651: „Unde mă voiu duce denaintea Duhului Tău? Şi denaintea feței Tale unde voiu fugi? Să voiu sui în ceriu, Tu acolo eşti; să voiu pogorî în iad, acolo eşti. Să aş lua arepile zorilor şi aş lăcui în marginea mărei, acolo încă mâna Ta m-are duce pre mine” (Ps. 138, 8–10: *615*).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

Psaltirea 1680: „Încotro să mă duc de la Duhul Tău? Şi de la faţa Ta încotro să fug? De m-oi sui în ceriu, Tu acolo eşti, de-aş pugorî-mî în iad, acii eşti; de-aş rădica-mi aripile meale dimineaţî, şi să mă sălăşluesc în denapoiurile mării. Că dară ş-acolo mâna Ta povăţa-mă-va" (Ps. 138: *370*).

Biblia 1688: „Unde voiu mearge de cătră Duhul Tău şi de cătră faţa Ta unde voiu fugi? De mă voiu sui la ceriu, Tu acolo eşti; de mă voiu pogorî la iad, eşti de faţă; de-m[i] voiu lua arepile meale la mânecate şi voi lăcui la margenile mării, pentru că şi acolo mâna Ta mă va povăţui" (Ps. 138, 6–9: *425*).

LXX: „Unde m-am dus de la Duhul Tău şi de la faţa Ta unde am fugit? Dacă m-am suit întru cer, Tu eşti acolo. Dacă m-am coborât întru iad, eşti de faţă. Dacă aş lua aripile mele de dimineaţă/ din zori şi m-am sălăşluit la marginile mării, şi acolo mâna Ta mă va duce/ povăţui pe mine[ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός Σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου Σου ποῦ φύγω ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν Σὺ εἶ ἐκεῖ ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην πάρει ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγάς μου κατ᾽ ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χείρ Σου ὁδηγήσει με]" (Ps. 138, 7–10).

VUL: „Unde mă voi duce de la Duhul Tău şi unde de la faţa Ta voi fugi? Dacă mă voi sui în cer, Tu acolo eşti. Dacă voi coborî în iad, eşti de faţă. Dacă îmi voi lua aripile mele de dimineaţă/ din zori şi voi locui la marginile mării, şi acolo mâna Ta mă va duce/ povăţui pe mine [Quo ibo ab Spiritu Tuo et quo a facie Tua fugiam si ascendero in caelum Tu illic es si descendero ad infernum ades si sumpsero pinnas meas diluculo et habitavero in extremis maris etenim illuc manus Tua deducet me]" (Ps. 138, 7–10).

Antim ne oferă o parafrază *aproximativă* şi stilizată a textului biblic, dar chiar şi aşa am putea sesiza o concordanţă cu *Biblia de la Bucureşti*.

14. „Are El cu mult mai slăvite şi mai lăudate cară decât acéstia; că zice David, Psalm 17: «S-au suit pe heruvimi şi au zburat; zburat-au pe arepile vântului»" (Antim: *106*).

Psaltirea 1651: „Şi îmblă spre heruvimi şi zboară: zboară spre arepile vântului" (Ps. 17, 11: *151*).

Psaltirea 1680: „Şi să sui pre heruvimi, şi zbură, zbură pre aripile vânturilor" (Ps. 17: *47*).

Biblia 1688: „Şi să sui pre heruvim şi zbură, şi zbură pre aripile vânturilor" (Ps. 17, 12: *386*).

LXX: „Şi S-a suit pe heruvimi şi a zburat, a zburat pe aripile vânturilor [καὶ ἐπέβη ἐπὶ χερουβιν καὶ ἐπετάσθη ἐπετάσθη ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων]" (Ps. 17, 11).

VUL: „şi S-a suit pe heruvimi şi a zburat, a zburat pe aripile vânturilor [et ascendit super cherubin et volavit, volavit super pinnas ventorum]" (Ps. 17, 11).

Se remarcă apropierea mai mare de *Biblia 1688*, dar şi preferinţa pentru perfectul compus în loc de perfectul simplu. Totodată, iese în evidenţă expresia „pe aripile vântului" în loc de „aripile vânturilor", care – dacă nu e o greşeală de

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

transcriere a editorului sau o transpunere din memorie a autorului – indică opțiunea sa estetizantă, pentru o figură de stil – sinecdoca –, cum vom vedea mai departe şi în exemplul al 18-lea, în cazul reproducerii din Ps. 24, unde sinecdoca i-a fost sugerată de Dosoftei.

15. „Îngerul încă iaste duh, că aşa zice prorocul David: «Cela ce face pre îngerii Săi duhuri». Şi sufletul omului iaste duh, că iarăş[i] acestaş[i] proroc zice: «Lua-vei duhul lor şi să vor sfârşi şi în ţărâna sa să vor întoarce»” (Antim: *120*).

Psaltirea 1651: „Acela ce făcu îngerii Săi vânt” (Ps. 103, 4: *491*); „Iai sufletul lor, şi să sfârşesc şi să întorc în pulberea sa” (Ps. 103, 29: *495*).

Psaltirea 1680: „Care face pre îngerii Săi duhuri” (Ps. 103: *278*); „Lua-le-vei duhul lor, şi s-or stânge, şi-n ţărna lor s-or întoarce” (Ps. 103: *281–282*).

Biblia 1688: „Cela ce face îngerii Lui duhuri” (Ps. 103, 5: *415*); „Lua-le-vei duhul lor şi se vor sfârşi şi la ţărâna lor se vor întoarce” (Ps. 103, 30, *ibidem*).

LXX: „Cel ce face pe îngerii Săi duhuri [ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα]” (Ps. 103, 4);„Vei lua duhul lor şi se vor sfârşi şi întru ţărâna lor se vor întoarce [ἀνταναλεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσιν καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν]” (Ps. 103, 29).

VUL: „Care faci pe îngerii Tăi duhuri [qui facis angelos Tuos spiritus]” (Ps. 103, 4); „Vei lua duhul lor şi se vor sfârşit şi în ţărâna lor se vor întoarce [auferes spiritum eorum et deficient et in pulverem suum revertentur]” (Ps. 103, 29).

În ambele cazuri, Antim *combină* variantele româneşti anterioare, confruntându-le cu textul grcesc şi latin şi optând pentru ceea ce a considerat că exprimă mai bine sensul original, dar încercând totodată şi să facă textul mai accesibil – ca spre exemplu: „se vor sfârşi” (1688) şi nu „s-or strânge” (1680); dar „în” *ţărână* (1680) şi nu „la” *ţărână* (1688).

16. „Omul acela să înţelege a fi Domnul Hristos. Că aşa zice prorocul David: «Eşi-va omul la lucrul său şi la lucrarea sa până seara». Iar céle 99 de oi să înţeleg céle 9 céte de îngeri pre carii, lăsându-i Hristos în ceriu, au venit pre pământ să caute oaia cea rătăcită, adică firea cea omenească […]. Că aşa zice David către Dumnezeu: «Rătăciiu ca o oae pierdută, cearcă pre robul Tău»” (Antim: *121*).

Psaltirea 1651: „Atunci iase omul la lucrul său şi la lucrarea sa până sara” (Ps. 103, 23: *495*); „Rătăcit-am, ca o oaie perită; caută pre sluga Ta” (Ps. 118, 176: *579*).

Psaltirea 1680: „Eşi-va omul la lucrul său, şi la facerea sa pănî în sarî” (Ps. 103: *281*); „[Lipsă pagini în carte: Ps. 118, 170 – Ps. 119, 6]”.

Biblia 1688: „Ieşi-va omul la lucrul lui şi la lucrarea lui până în sară” (Ps. 103, 24: 415); „Rătăciiu ca o oaie pierdută; cearcă pre robul Tău” (Ps. 118, 175: *422*).

LXX: „Va ieşi omul la lucrul său şi la lucrarea sa până seara [ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας]” (Ps. 103, 23); „Am rătăcit ca o oaie pierdută, caută pe robul Tău [ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλός ζήτησον τὸν δοῦλόν Σου]” (Ps. 118, 176).

VUL: „Va ieşi omul la lucrul său şi la lucrarea sa până seara [exibit homo ad opus suum et ad operationem suam usque ad vesperum]” (Ps. 103, 23); „Am rătăcit

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

ca o oaie care s-a pierdut, caută pe robul Tău [erravi sicut ovis quae periit quaere servum Tuum]" (Ps. 118, 176).

În cazul de faţă, formularea lui Antim este identică celei din *Biblia de la Bucureşti* pentru Ps. 118, şi aproape identică pentru Ps. 103. În ultimul caz, remarcăm identitatea adverbului „până seara" în opţiunea sa şi a ediţiei 1651.

17. „Că aşa zice David: «Luminătoriul picioarelor méle iaste légia Ta şi lumina cărărilor méle»" (Antim: *122*).

Psaltirea 1651: „Lumina piciorului mieu – cuvântul Tău, şi lumina cărărilor meale" (Ps. 118, 105: *569*).

Psaltirea 1680: „Sveaştnic picioarelor meale leagea Ta, şi luminî cărărilor meale" (Ps. 118: *335*).

Biblia 1688: „Luminătoriul picioarelor meale e leagea Ta, şi lumină cărărilor meale" (Ps. 118, 104: *421*).

LXX: „Făclie/ luminător picioarelor mele [e] cuvântul/ legea Ta şi lumină cărărilor mele [lu,cnoj toi/j posi,n mou o` lo,goj Sou kai. fw/j tai/j tri,boij mou]" (Ps. 118, 105).

VUL: „Făclie/ luminător picioarelor mele cuvântul Tău şi lumină cărărilor mele [lucerna pedibus meis verbum Tuum et lumen semitis meis]" (Ps. 118, 105).

Din nou citatul oferit de Antim este cvasi-identic cu traducerea *Bibliei* de la 1688.

18. „Că aşa zice David: «Păcatul tinerélelor méle ş-a neştiinţii méle nu-l pomene» [pomeni?]" (Antim: *122*).

Psaltirea 1651: „Păcatele tinereaţelor meale şi greşealele meale nu le pomeni" (Ps. 24, 8: *181*).

Psaltirea 1680: „Păcatul tinereaţelor meale şi a neştiinţii meale nu pomeni" (Ps. 24: *68*).

Biblia 1688: „Păcatele tinereaţelor meale şi ale necunoştinţii meale să nu-Ţi aduci aminte" (Ps. 24, 7: *389*).

LXX: „Păcatele tinereţii mele şi ale nştiinţei mele nu le aminti [ἁμαρτίας νεότητός μου καὶ ἀγνοίας μου μὴ μνησθῇς]" (Ps. 24, 7).

VUL: „Păcatele tinereţii mele şi ale neştiinţei mele nu le aminti [delicta iuventutis meae et ignorantias meas ne memineris]" (Ps. 24, 7).

În exemplu de faţă, Antim a urmat varianta *Psaltirii* lui Dosoftei. Preferinţa lui Dosoftei şi Antim pentru singularul substantivului *„păcat"* arată şi preferinţa amândurora pentru *sinecdocă*.

19. „A dooa să chiamă *mărire*, că aşa zice David: «Sătura-mă-voiu când mi se va arăta mărirea Ta»" (Antim: *127*).

Psaltirea 1651: „sătura-mă-voiu de faţa Ta când mă voiu deştepta" (Ps. 16, 16: *149*).

Psaltirea 1680: „şi mă voi sătura când mi să va arăta slava Ta" (Ps. 16: *45*).

Biblia 1688: „sătura-mă-voiu, arătându-mi-se mărirea Ta" (Ps. 16, 17: *386*).

LXX: „Mă voi sătura în a vedea slava Ta [χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναι τὴν δόξαν Σου]" (Ps. 16, 15).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

VUL: „Mă voi sătura când se va arăta slava Ta [satiabor cum apparuerit gloria Tua]” (Ps. 16, 15).

Antim s-ar părea că alege „sătura-mă-voi” şi „mărirea Ta” din *Biblia* de la 1688 şi „când mi se va arăta” din *Psaltirea* lui Dosoftei.

20. „Dumnezeu iaste preaputérnic, după cum zice prorocul David: «Toate câte au vrut au făcut Domnul»” (Antim: *129*).

Psaltirea 1651: „Toate câte vru Domnul feace” (Ps. 134, 6: *603*).

Psaltirea 1680: „Toate câte vru Domnul feace” (Ps. 134: *361*).

Biblia 1688: „Toate câte au vrut Domnul au făcut” (Ps. 134, 6: *424*).

LXX: „Toate câte a vrut Domnul a făcut [πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν]” (Ps. 134, 6).

VUL: „Toate câte a vrut Domnul a făcut [omnia quae voluit Dominus fecit]” (Ps. 134, 6).

Autorul *Didahiilor* este îndatorat *Bibliei* din 1688, dar operează şi o *inversiune* faţă de original, pentru expresivitatea retorică.

21. „Toată lumea nu-I iaste [lui Dumnezeu] nici de o trebuinţă, după cum zice David la psalm 16 [15]: «Bunătăţile méle nu-Ţ[i] trebuesc»” (Antim: *134*).

Psaltirea 1651: „bunătăţile meale nu Ţi-s de lipsă” (Ps. 15, 3: *143*).

Psaltirea 1680: „bunătăţile meale nu-Ţ[i] trebuesc” (Ps. 15: *41*).

Biblia 1688: „bunătăţile meale nu-Ţi trebuiescu” (Ps. 15, 1: *385*).

LXX: „Bunătăţile mele nu-Ţi trebuie [τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρείαν ἔχεις]” (Ps. 15, 2).

VUL: „Bunătăţile mele nu-Ţi trebuie [bonorum meorum non eges]” (Ps. 15, 2).

Varianta Antim consună cu cele din 1680 şi 1688.

22. „Pentru toiagul acesta zice David la Psalm 22: «Toiagul Tău şi varga Ta, acestea m-au mângâiat»” (Antim: *137*).

Psaltirea 1651: „nuiaoa Ta şi toiagul Tău, acelea mă mângâie” (Ps. 22, 4: *175*).

Psaltirea 1680: „Varga Ta şi toiagul Tău, eale mă mângâiară” (Ps. 22: *64*).

Biblia 1688: „Toiagul Tău şi varga Ta, aceasta m-au mângâiat” (Ps. 22, 5: *388*).

LXX: „Toiagul Tău şi varga Ta, acestea m-au mângâiat [ἡ ῥάβδος Σου καὶ ἡ βακτηρία Σου αὐταί με παρεκάλεσαν]” (Ps. 22, 4).

VUL: „Varga Ta şi toiagul Tău, acestea m-au mângâiat [virga Tua et baculus Tuus ipsa me consolata sunt]” (Ps. 22, 4).

Antim îndreptăţeşte din nou traducerea *Bibliei de la Bucureşti*.

23. „…după cum zice David: *Departe e de la păcătoş[i] mântuirea*” (Antim: *145*).

Psaltirea 1651: „depărtându-Te de spăsenia mea şi de cuvintele vaietului mieu” (Ps. 21, 2: *169*).

Psaltirea 1680: „Departe de la mântuirea mea cuvintele în păcat căderilor meale” (Ps. 21: *59*).

Biblia 1688: „Departe de la mântuirea mea cuvintele greşalelor meale” (Ps. 21, 1: *388*).

LXX: „Departe de la mântuirea mea cuvintele greşelilor mele [μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου]” (Ps. 21, 2).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

MGK: „Departe de la mântuirea mea şi de la cuvintele vaietelor mele [μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου καὶ ἀπὸ τῶν λόγων τῶν στεναγμῶν μου]” (Ps. 21, 1).

VUL: „Departe de mântuirea me cuvintele greşelilor mele [longe a salute mea verba delictorum meorum]” (Ps. 21, 2).

Având în vedere parafrazarea antimiană şi scurtimea propoziţiei, nu putem ajunge la o concluzie certă.

24. „Nu iaste, până la unul, zice David la Psalm 3 – [52], «toţ[i] s-au abătut, împreună nétrebnici s-au făcut; nu iaste cel ce face bunătate, nu iaste, până la unul»” (Antim: *155*).

Psaltirea 1651: „Ce toţi să întoarsără împreună şi să stricară; nu e cine să facă bine, nu-i niciunul” (Ps. 52, 4: *293*).

Psaltirea 1680: „Toţ[i] să abăturî depreunî netrebniciră-sî, nu iaste făcătoriu de bine, nu iaste pănî la unul” (Ps. 52: *143*).

Biblia 1688: „Toţi s-au abătut, împreună să netrebniciră; nu iaste făcând binele, nu iaste până într-unul” (Ps. 52, 4: *398*).

LXX: „Toţi s-au abătut, împreună s-au făcut netrebnici; nu este cel ce face binele, nu este până la unul [πάντες ἐξέκλιναν ἅμα ἠχρεώθησαν οὐκ ἔστιν ποιῶν ἀγαθόν οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός]” (Ps. 52, 4).

VUL: „Toţi s-au abătut, împreună s-au făcut netrebnici; nu este cel care să facă binele, nu este până la unul [omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt non est qui faciat bonum non est usque ad unum]” (Ps. 52, 4).

Antim urmează *în sens larg* traducerile de la 1680 şi 1688, îndreptând însă exprimarea şi făcând-o mai clară. Dar este evident că face aceasta respectând sensurile din izvodul grecesc şi, respectiv, latin. Înlocuieşte şi adverbul „bine” (substantivizat de *Biblia* 1688: „binele”) cu substantivul „bunătate”.

25. „Drept acéia, zice David la Psalm 21: «Pre Tine au nădăjduit părinţii noştri, nădăjduiră şi ai izbăvit pre dânşii; cătră Tine au strigat şi s-au mântuit»” (Antim: *159*).

Psaltirea 1651: „Spre Tine nădăjduiră părinţii noştri, nădăjduiră şi izbăvitu-i-ai pre ei. Cătră Tine strigară şi să spăsiră” (Ps. 21, 5–6: *169*).

Psaltirea 1680: „Spre Tine nedejduirî părinţii noştri, upovăirî, şi izbăviş[i] pre înşi[i]. Spre Tine strigarî şi să mântuirî” (Ps. 21: *59–60*).

Biblia 1688: „Pre Tine au nedejduit părinţii noştri; nedejduiră şi ai izbăvit pre dânşii. Cătră Tine strigară şi să mântuiră” (Ps. 21, 4–5: *388*).

LXX: „Spre Tine au nădăjduit părinţii noştri; au nădăjduit şi i-ai izbăvit pe ei. Către Tine au strigat şi s-au mântuit [ἐπὶ Σοὶ ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν ἤλπισαν καὶ ἐρρύσω αὐτούς πρὸς Σὲ ἐκέκραξαν καὶ ἐσώθησαν]” (Ps. 21, 5–6).

VUL: „În Tine au nădăjduit părinţii noştri; au nădăjduit şi i-ai izbăvit pe ei. Către Tine au strigat şi au fost mântuiţi [in Te speraverunt patres nostri speraverunt et liberasti eos ad Te clamaverunt et salvi facti sunt]” (Ps. 21, 5–6).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

Din nou Antim urmează îndeaproape modul de exprimare al *Bibliei* de la 1688, îndreptând doar perfectul simplu cu perfectul compus, unde era cazul.

26. „Însuş[i] Dumnezeu ne învaţă, prin rostul lui David, la Psalm 49 (zicând): «Şi Mă chiamă pre Mine în zioa necazului Tău şi te voiu scoate şi Mă vei proslăvi» [Ps. 49, 16]. Şi la Psalm 90: «Striga-va cătră Mine şi voiu asculta pre el. Cu dânsul sunt în necaz, scoate-voiu pre dânsul»” (Antim: *159*).

Psaltirea 1651: „Şi Mă cheamă pre Mine întru agiutoriu în zuoa scârbei tale şi te voiu izbăvi pre tine şi Mă veri cinsti pre Mine” (Ps. 49, 15: *283*); „Chema-va pre Mine şi voiu asculta pre el; şi cu el voiu fi în scârbe, scoate-l-voiu şi-l voiu slăvi pre el” (Ps. 90, 15: *453*).

Psaltirea 1680: „Şi strigă-Mă la zua grijii tale, şi izbăvi-te-voi şi proslăvi-Mă-vei” (Ps. 49: *137*); „Striga-va cătră Mine, şi-l voiu auzi pre îns. Cu dînsul-us [îs?] în scrăbe [scârbe]. Scoate-l-voiu pre îns şi slăvi-voiu pre îns” (Ps. 90: *252*).

Biblia 1688: „Şi Mă cheamă pre Mine în ziua necazului Tău şi te voiu scoate şi Mă vei proslăvi” (Ps. 49, 16: *397*); „Striga-va cătră Mine şi voiu asculta pre el; cu dânsul sunt în necaz, scoate-voiu pre dânsul” (Ps. 90, 15: *411*).

LXX: „Şi cheamă-Mă în ziua necazului şi te voi scoate/ izbăvi şi Mă vei slăvi [καὶ ἐπικάλεσαί Με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις Με]” (Ps. 49, 15); „Mă va striga pe Mine şi îl voi asculta pe el. Cu el sunt în necaz şi îl voi izbăvi şi îl voi slăvi pe el [ἐπικαλέσεταί Με καὶ εἰσακούσομαι αὐτοῦ μετ᾽ αὐτοῦ εἰμι ἐν θλίψει καὶ ἐξελοῦμαι καὶ δοξάσω αὐτόν]” (Ps. 90, 15).

VUL: „Şi cheamă-Mă în ziua necazului şi te voi scoate şi Mă vei slăvi [et invoca Me in die tribulationis et eruam te et honorificabis Me]” (Ps. 49, 15); „Va striga către Mine şi îl voi asculta pe el. Cu el sunt în necaz, îl voi izbăvi pe el şi îl voi slăvi pe el [clamabit ad Me et exaudiam eum cum ipso sum in tribulatione eripiam eum et clarificabo eum]” (Ps. 90, 15).

Ambele exemple dovedesc îndatorarea lui Antim faţă de *Biblia de la Bucureşti*.

27. „Şi David iar, la Psalm 126: *De nu va păzi Domnul cetatea, în deşert o păzesc păzitorii*” (Antim: *161*).

Psaltirea 1651: „să nu va strejui Domnul oraşul, în deşărt va strejui strejuitoriul” (Ps. 126, 1: *591*).

Psaltirea 1680: „De nu va Domnul străjui cetatea, zădar au privegheat acela ce străjuiaşte” (Ps. 126: *352–353*).

Biblia 1688: „De nu va Domnul păzi cetatea, în deşărt au privegheat cel ce păzeaşte” (Ps. 126, 2: *423*).

LXX: „Dacă Domnul nu ar fi păzit cetatea, în zadar a păzit/ vegheat păzitorul [ἐὰν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσσων]” (Ps. 126, 1).

VUL: „Dacă Domnul nu ar fi păzit cetatea, în zadar a privegheat cel ce păzeşte [nisi Dominus custodierit civitatem frustra vigilavit qui custodit]” (Ps. 126, 1).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

Antim a folosit sugestii din *Biblia de la Bucureşti*, dar a retradus textul îndreptând sintaxa pentru claritatea expresiei. Însă forma verbală „o păzesc" nu exprimă nici timpul şi nici sensul verbului din izvoade (care este acela de *a priveghea*) şi nici din variantele româneşti de la 1680 şi 1688. Putem considera că Antim a preferat să spună „în deşert o păzesc păzitorii" pentru eufonie şi efectul stilistico-retoric. În mod paradoxal, Antim regăseşte aici opţiunea *Psaltirii de la Alba Iulia* (chiar dacă nu terminologică), în care este scris: „în deşărt va strejui strejuitoriul".

28. „Vom créde mai vârtos pre dumnezeescul filosof, pre David, carele zice: «Cela ce caută [s]pre pământ şi-l face de se cutremură" şi întorcându-Şi faţa, să vor turbura»" (Antim: *175*).

Psaltirea 1651: „Acela ce caută spre pământ şi-l cutremură" (Ps. 103, 32: *495*); „Ascunzi faţa Ta, şi să turbură" (Ps. 103, 29, *ibidem*).

Psaltirea 1680: „Acela ce zăreaşte pre pământ, şi-l face de tremurî" (Ps. 103: *282*); „Întorcându-Ţ[i] Tu faţa, tulbura-să-vor" (Ps. 103: *281*).

Biblia 1688: „Cela ce priveşti pre pământ şi faci pre el a tremura" (Ps. 103, 33: *415*); „Întorcând Tu faţa Ta, se vor turbura" (Ps. 103, 30, *ibidem*).

LXX: „Cel ce caută/ priveşte spre pământ şi îl face să se cutremure [ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν]" (Ps. 103, 32); „Întorcând [dar] Tu faţa, se vor tulbura [ἀποστρέψαντος δέ Σου τὸ πρόσωπον ταραχθήσονται]" (Ps. 103, 29).

VUL: „Cel ce priveşte pământul şi îl face pe el să se cutremure [Qui respicit terram et facit eam tremere]" (Ps. 103, 32); „Întorcând [dar] Tu faţa, se vor tulbura [avertente autem Te faciem turbabuntur]" (Ps. 103, 29).

Pentru primul exemplu Antim urmează din nou sugestia *Psaltirii* de la 1651, în privinţa verbelor *a căuta* şi *a (se) cutremura*, deşi primeşte şi opţiunea celorlalte două ediţii, spunând nu „îl cutremură" (1651), ci „îl face de se cutremură", ca în varianta 1680 („şi-l face de tremurî") şi 1688 („faci pre el a tremura") – persoana a III-a a verbului ne indică o apropiere mai mare de ediţia lui Dosoftei. În al doilea exemplu, deşi este o parafrază, se observă că Antim este tributar *Psaltirii* din 1680 şi *Bibliei* din 1688, dar mai mult celei de-a doua.

29. „Pentru urgiia lui Dumnezeu zice şi prorocul David: «Tinerii lor i-au mâncat focul şi fétele lor nejăite [nejălite?] era; preoţii lor de sabie au căzut şi văduvele lor nu s-au tânguit». Iar pentru mila lui Dumnezeu zice la Psalomul 68: «Ascultă-mă, Doamne, că e bună mila Ta, şi după mulţimea îndurărilor Tale, caută asupra mea»" (Antim: *176*).

Psaltirea 1651: „Pre tinerii lor focul i-amistui şi vergurile lor nu fură cinstite. Popii lor căzură de armă şi văduole lor nu plânseră" (Ps. 77, 63-64: *401*); „Ascultă-mă, Doamne, că bună e mila Ta! După mulţimea ieftenşugurilor Tale caută spre mine" (Ps. 68, 17: *353*).

Psaltirea 1680: „Pre giunii lor, mâncatu-i-au focul, şi govile lor nu furî bocite. Popii lor în sabie căzurî, şi vădovele lor nu furî plânse" (Ps. 77: *217*); „Auzi-mă, Doamne, că bună-i mila Ta, după mulţâmea milostivătăţâlor Tale cautî supra mea" (Ps. 68: *181*).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

Biblia 1688: „Pre junii lor i-au mâncat focul şi fecioarele lor nu să jeliră. Preoţii lor cu sabie căzură şi văduvele lor nu să vor plânge” (Ps. 77, 69–70: *407*); „Ascultă-mă, Doamne, că bună e mila Ta, după mulţimea milosârdiilor Tale priveaşte spre mine!” (Ps. 68, 20: *403*).

LXX: „Pe tinerii lor i-a mâncat focul şi fecioarele lor n-au fost jelite. Preoţii lor în sabie au căzut şi văduvele lor nu vor fi plânse [τοὺς νεανίσκους αὐτῶν κατέφαγεν πῦρ καὶ αἱ παρθένοι αὐτῶν οὐκ ἐπενθήθησαν οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἔπεσαν καὶ αἱ χῆραι αὐτῶν οὐ κλαυσθήσονται]” (Ps. 77, 63–64); „Ascultă-mă, Doamne, că bună [e] mila Ta! După mulţimea milostivirilor Tale caută asupra mea/ priveşte spre mine! [εἰσάκουσόν μου Κύριε ὅτι χρηστὸν τὸ ἔλεός Σου κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν Σου ἐπίβλεψον ἐπ’ ἐμέ]” (Ps. 68, 17).

VUL: „Pe tinerii lor i-a mâncat focul şi fecioarele lor nu sunt jelite. Preoţii lor în sabie au căzut şi văduvele lor nu vor fi plânse [iuvenes eorum comedit ignis et virgines eorum non sunt lamentatae sacerdotes eorum in gladio ceciderunt et viduae eorum non plorabuntur]” (Ps. 77, 63–64); „Ascultă-mă, Doamne, că bună este mila Ta! După mulţimea milostivirilor Tale priveşte spre mine! [exaudi me Domine quoniam benigna est misericordia Tua secundum multitudinem miserationum Tuarum respice me]” (Ps. 68, 17).

Exemplele din aceşti psalmi dovedesc că Antim a recurs iarăşi la *retraducerea* textelor, deşi a fost atent (ca mai totdeauna) şi la sugestiile traducerilor anterioare în română, şi mai cu seamă ale ediţiei 1688. Noutatea versiunii sale constă mai ales în înlocuirea termenilor arhaici care abundă în ediţiile anterioare, de genul: *giuni/ juni*, *verguri*, *gove*, *a boci*, *milostivităţi/ milostiviri* sau *milosârdii*.

30. „În mare face cutremurul, pentru ca să cunoască toţi cum că «a Lui iaste marea şi El au făcut-o pre dânsa. Şi uscatul mâinile Lui l-au zidit». […] Ce în toată zidirea, neocolit lucrează putérea Lui, ca a unui Stăpân: «Tu stăpâneşti putéria mării şi turburarea valurilor ei Tu o îmblânzeşti»” (Antim: *177*).

Psaltirea 1651: „a Lui iaste marea şi El o au făcut; şi uscatul mânule Lui zidiră” (Ps. 94, 4: *463*); „Tu domneşti spre lăţia mărei; când să rădică valurile ei, Tu le aşezi” (Ps. 88, 10: *439*).

Psaltirea 1680: „a Lui iaste marea, şi Însuşi[i] au făcut pre însa, şi uscatul mânule Lui plămădirî” (Ps. 94: *260*); „Tu stăpâneşti [stăpân eşti?] puterii mării, şi turburarea valurilor ei Tu îmblânzeşti” (Ps. 88: *241*).

Biblia 1688: „a Lui iaste marea şi El au făcut pre ea, şi uscatul mâinile Lui au zidit” (Ps. 94, 5: *412*); „Tu stăpâneşti tăria mării, şi pornirea valurilor ei Tu potoleşti” (Ps. 88, 10: *410*).

LXX: „Căci a Lui este marea şi El a făcut-o pe ea şi uscatul mâinile Lui l-au zidit/ plăsmuit [ὅτι Αὐτοῦ ἐστιν ἡ θάλασσα καὶ Αὐτὸς ἐποίησεν αὐτήν καὶ τὴν ξηρὰν αἱ χεῖρες Αὐτοῦ ἔπλασαν]” (Ps. 94, 5); „Tu stăpâneşti puterea mării, iar tălăzuirea/ tulburarea valurilor ei Tu o îmblânzeşti/ potoleşti [Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης τὸν δὲ σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς Σὺ καταπραΰνεις]” (Ps. 88, 10).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

VUL: „Căci a Lui este marea şi El a făcut-o pe ea şi uscatul mâinile Lui l-au plăsmuit [quoniam Ipsius est mare et Ipse fecit illud et siccam manus Eius formaverunt]" (Ps. 94, 5); „Tu stăpâneşti puterea mării, iar mişcarea/ tulburarea valurilor ei Tu o îmblânzeşti/ potoleşti [Tu dominaris potestatis maris motum autem fluctuum eius Tu mitigas]" (Ps. 88, 10).

În cazul primului psalm, Antim urmează traducerile româneşti anterioare, alegând şi de această dată formulele expresive care i s-au părut mai corecte şi mai proprii românei curente din vremea sa, utilizând mai ales *Psaltirea* din 1680 şi *Biblia* 1688. În al doilea caz, al psalmului 88, Antim a reprodus aproape identic traducerea lui Dosoftei.

31. „Prorocind David, cu duhul zice un lucru preaslăvit la Psalomul 138 […]: «Şi în cartea Ta toţ[i] să vor scrie: zile să vor zidi şi nimeni întru dânşii»" (Antim: *204*).

Psaltirea 1651: „şi în cartea Ta toate sunt scrise, săva că întru multe zile s-au zidit, şi încă neceunul dintru eale fiind" (Ps. 138, 16: *617*).

Psaltirea 1680: „şi în cartea Ta toţ[i] să vor scrie; în zi plăsmuisă-vor, şi nime întru dânşii" (Ps. 138: *371*).

Biblia 1688: „şi pre cartea Ta toţi se vor scrie; ziua se vor zidi, şi nimea [nimenea?], întru dânşii" (Ps. 138, 15: *426*).

LXX: „Şi pe cartea Ta toate se vor scrie, ziua se vor zidi/ plăsmui şi nimeni în ei [καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον Σου πάντες γραφήσονται ἡμέρας πλασθήσονται καὶ οὐθεὶς ἐν αὐτοῖς]" (Ps. 138, 16).

MGK: „Şi în cartea Ta toate acestea au fost scrise, ca şi zilele după ce se vor zidi, şi niciunul dintre ei nu va fi [καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ Σου πάντα ταῦτα ἠσαν γεγραμμένα, ὡς καὶ αἱ ἡμέραι καθ ἄς ἐσχηματίζοντο, καὶ ἑνῷ οὐδὲν ἐκ τούτων ὑπῆρχε͂]" (Ps. 139, 16).

VUL: „Şi în cartea Ta toate se vor scrie, ziua se vor zidi/ plăsmui şi nimeni în ei [et in libro Tuo omnes scribentur die formabuntur et nemo in eis]" (Ps. 138, 16).

Fragmentul scriptural este destul de obscur. Varianta lui Antim urmează îndeaproape formularea din *Biblia de la Bucureşti*, cu excepţia pluralului „zile", care nu există nici în *Septuaginta* sau *Vulgata*, ci doar în *Psaltirea de la Alba Iulia* şi în ediţia ortodoxă în limba greacă nouă/ modernă (MGK).

32**.** „Că zice iarăş[i] David: «Şi cel nelucrat de mine au cunoscut ochii Tăi»" (Antim: *205*).

Psaltirea 1651: „Ochii Tăi văzură trupul mieu încă negătit" (Ps. 138, 16: *617*).

Psaltirea 1680: „Nefăcutul mieu văzurî ochii Tăi" (Ps. 138: *371*).

Biblia 1688: „Cel nefăcut al mieu au conoscut ochii Tăi" (Ps. 138, 15: *426*).

LXX: „Cel nefăcut/ nelucrat al meu au văzut ochii Tăi [τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδοσαν οἱ ὀφθαλμοί Σου]" (Ps. 138, 16).

VUL: „Cel nefăcut al meu au văzut ochii Tăi [inperfectum meum viderunt oculi Tui]" (Ps. 138, 16).

Antim a retradus πε τὸ ἀκατέργαστόn prin „cel nelucrat", în rest fiind tributar ediţiei 1688.

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

33. „Şi cine au făcut-o aceasta? Cine *şi-a oprit limba de* [la] *rău şi buzele lui să nu grăiască vicleşug?*” (Antim: *206*).

Psaltirea 1651: „Păzeaşte-ţ[i] limba ta de rău; şi buzele tale să nu grăiască înşelăciune” (Ps. 33, 13: *215*).

Psaltirea 1680: „Opreaşte limba ta de la rău, şi buzele tale să nu grăiascî vicleşug” (Ps. 33: *91*).

Biblia 1688: „Înceată limba ta de rău, şi buzele tale ca să nu grăiască vicleşug” (Ps. 33, 13: *391*).

LXX: „Opreşte limba ta de la rău şi buzele tale să nu grăiască vicleşug [παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ καὶ χείλη σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον]” (Ps. 33, 14).

VUL: „Opreşte limba ta de la rău şi buzele tale să nu grăiască vicleşug [prohibe linguam tuam a malo et labia tua ne loquantur dolum]” (Ps. 33, 14).

Deşi este vorba din nou de o parafrază, totuşi se observă că Antim a acceptat mai degrabă traducerea lui Dosoftei, renunţând, bineînţeles, la fonetismul moldovenesc.

34. „Că aşa zice David: *Jărtvă lui Dumnezeu, duh zdrobit şi inimă înfrântă*”; „Că pocăinţa lui David era pocăinţă adevărată, cu *duh umilit şi cu inima înfrântă şi smerită*” (Antim: *208, 217*).

Psaltirea 1651: „Jârtvele lui Dumnezău – duhul înfrânt; inimă înfrântă şi întristată” (Ps. 50, 19: *287–288*).

Psaltirea 1680: „Jrătvî lui Dumnezău, duh înfrânt, inema înfrântî şi smeritî” (Ps. 50: *141*).

Biblia 1688: „Jârtvă lui Dumnezău, duh zdrobit; inimă înfrântă şi smerită” (Ps. 50, 18: *398*).

LXX: „Jertfa lui Dumnezeu, duhul zdrobit, inima zdrobită/ frântă şi smerită [θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην]” (Ps. 50, 19).

VUL: „Jertfa lui Dumnezeu, duhul zdrobit, inima frântă şi smerită [sacrificium Deo spiritus contribulatus cor contritum et humiliatum]” (Ps. 50, 19).

În primul exemplu, Antim reproduce *Biblia de la Bucureşti*, pe când a doua oară, „duh umilit” reprezintă fie o traducere proprie, fie un citat din memorie. Cum însă este vorba de un psalm foarte des repetat în Biserică, pe care Antim n-ar fi putut să-l uite, considerăm că este mai credibilă ipoteza că „duh umilit” reprezintă o versiune personală.

35. „Durerile iadului m-au încungiurat; întâmpinatu-m-au laţurile morţii” (Antim: *214*).

Psaltirea 1651: „Durorile mormântului încungiurară-mă, luară-mă pre denainte cursele morţei” (Ps. 17, 6: *151*).

Psaltirea 1680: „Durerile iadului mă încungiurarî, înainte mă sărguirî lanţurile ceale de moarti (Ps. 17: *46*).

Biblia 1688: „Chinurile iadului m-au încunjurat; apucatu-m-au laţurile morţii” (Ps. 17, 6: *386*).

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

LXX: „Durerile iadului m-au înconjurat, m-au întâmpinat laţurile morţii [ὠδῖνες ᾅδου περιεκύκλωσάν με προέφθασάν με παγίδες θανάτου]" (Ps. 17, 6).

VUL: „Durerile iadului m-au înconjurat, m-au întâmpinat laţurile morţii [dolores inferni circumdederunt me praeoccupaverunt me laquei mortis]" (Ps. 17, 6).

Antim a păstrat traducerea lui Dosoftei – fără fonetismul regional –, cu excepţia celui de-al doilea verb, care e într-adevăr mai greu de transpus în română (προφθάνω = a lua/ a prinde pe dinainte) dar pe care Antim a considerat de cuviinţă să-l traducă prin *a întâmpina* şi nu prin *a apuca* (1688) sau prin expresia utilizată de Dosoftei: „înainte mă sărguirî".

36. „Aceasta naştere a mânturii pohtiia să vază şi prorocul David şi pentru aceasta zicea: *Scoate***,** Doamne**,** *din temniţă sufletul mieu, ca să mărturisească numele Tău*, Psalm" (Antim: *223*).

Psaltirea 1651: „Scoate din temniţă sufletul mieu, ca să laud numele Tău" (Ps. 141, 7: *625*).

Psaltirea 1680: „Scoate din temniţă sufletul mieu, să mă mărturisăsc numelui Tău" (Ps. 141: *377*).

Biblia 1688: „Scoate den temniţă sufletul mieu, ca să să mărturisască numelui Tău" (Ps. 141, 10: *426*).

LXX: „Scoate din temniţă sufletul meu ca să se mărturisească numelui Tău [ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχήν μου τοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματί Σου]" (Ps. 141, 8).

VUL: „Scoate din temniţă sufletul meu ca să se mărturisească numelui Tău [educ de custodia animam meam ad confitendum nomini Tuo]" (Ps. 141, 8).

Antim este din nou îndatorat *Bibliei de la Bucureşti*, faţă de expresia căreia procedează la mici modificări: „ca să mărturisească numele Tău" în loc de „ca să să mărturisască numelui Tău" (folosind deci forma activă a verbului în locul reflexivului care suna cacofonic şi oarecum tautologic, în forma veche [*să să*], deşi poate că era mai corect din punct de vedere semantic).

37. Şi în prima scrisoare către Brâncoveanu e o reproducere din psalmi: *Domnul au fost luminarea mea şi Mântuitoriul mieu*, Psalm 26" (Antim: *226*).

Psaltirea 1651: „Domnulu-i lumina mea şi spăsenia mea" (Ps. 26, 1: *187*).

Psaltirea 1680: „Domnul strălumănătoriul mieu şi Mântuitoriul mieu" (Ps. 26: *71–72*).

Biblia 1688: „Domnul e lumina mea şi Mântuitoriul mieu" (Ps. 26, 1: *389*).

LXX: „Domnul [este] luminarea mea şi Mântuitorul meu [Κύριος φωτισμός μου καὶ Σωτήρ μου]" (Ps. 26, 1).

VUL: „Domnul [este] luminarea mea şi mântuirea mea [Dominus inluminatio mea et salus mea]" (Ps. 26, 1).

Antim parafrazează, dar totuşi este de remarcat o pronunţată apropiere de *Biblia de la Bucureşti*, ca în multe alte cazuri, cu excepţia substantivului φωτισμός pe care îl traduce mai bine decât celelalte ediţii româneşti prin: „luminarea".

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

CONCLUZII

Am descoperit, prin urmare, în *Didahii*, 36 de contexte în care Antim a reprodus fragmente din *Psaltire.* Contextele menționate conțin unul sau două citate sau parafraze din psalmi. La acestea am adăugat şi un exemplu dintr-o scrisoare către Brâncoveanu. Luând în considerare comparația dintre textul citatului antimian (fidel sau aproximativ) şi cele trei variante româneşti aşezate în paralel, se observă că acesta a avut în vedere cel mai adesea *Biblia de la 1688* şi *Psaltirea de la 1680*, mai rar *Psaltirea de la Alba Iulia* (mai mult pentru opțiuni particulare în traducerea unor termeni). Şi poate nu atât din motivul că era mai veche şi din afara spațiului Moldovei şi Munteniei, ci pentru că traducea o ediție în greaca nouă şi nu *Septuaginta*. Acolo unde *Psaltirea* 1651 se îndepărtează vizibil de *Septuaginta*, Antim nu a selectat aceste variante particulare. Însă, neîndoielnic, atât Dosoftei cât şi traducătorii şi diortositorii *Bibliei de la Bucureşti* au consultat şi această ediție, alături de alte traduceri româneşti. Am recurs la confruntarea fragmentelor antimiene cu *Septuaginta* şi *Vulgata* pentru a observa dacă Antim *a retradus* el însuşi textele biblice. Şi acest lucru ne-a fost confirmat, chiar dacă nu se poate proba fără niciun echivoc faptul că într-adevăr a consultat cu regularitate *Septuaginta* şi *Vulgata*, adică oricând a oferit un citat. Este însă evident pentru noi că, scriindu-şi predicile, a făcut şi efortul de *a verifica* traducerile româneşti anterioare şi de a oferi propria sa variantă traductorială. Existența a *două variante* ale aceluiaşi psalm – în cazurile semnalate ale psalmilor 50 şi 144 – este *revelatoare* pentru noi, pentru că ne lămureşte dincolo de orice dubiu că autorul *Didahiilor* nu considera nicio traducere de până atunci *perfectă* sau *definitivă* şi că nici măcar *retraducerile* sale nu le privea ca imperfectibile.

În urma investigației pe care am întreprins-o, aşadar, rezultă că Antim a recurs la formularea *Bibliei de la 1688* de 19 ori şi la cea a *Psaltirii* lui Dosoftei, de la 1680, de 6 ori. În 11 situații a utilizat ediții combinate, în marea majoritate a cazurilor fiind vorba de îmbinarea expresivității proprii *Bibliei de la 1688* cu cea din *Psaltirea din 1680* – consultând în acelaşi timp, eventual, şi originalele în greacă sau latină. Mai rar au fost incluse şi *sugestii* expresive din *Psaltirea de la 1651* (în privința unor termeni sau sintagme, fără a oferi vreodată o reproducere *integrală* din această ediție): de 4 ori. Un singur caz *concret* (suficient însă) ne-a revelat faptul că mitropolitul a ținut cont şi de semnificațiile din *Septuaginta* şi *Vulgata*, față de care, de altfel, atât Dosoftei cât şi *Biblia de la Bucureşti* sunt extrem de aproape, spre deosebire de *Psaltirea de la 1651*. De asemenea, când Dosoftei a urmat *Vulgata*, ca în cazul psalmului 22, Antim a preferat să respecte opțiunea *Bibliei de la Bucureşti*, fidelă *Septuagintei*. Există şi retraduceri în care Antim şi-a pus o amprentă definitorie: în 5 situații. Prin urmare, se observă că Antim urmează adesea *în sens larg* traducerile de la 1680 şi (mai ales) 1688, îndreptând exprimarea şi făcând-o mai accesibilă, dar respectând semnificațiile din *Septuaginta*, în primul rând.

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

Din faptul că destul de des citatul sau parafraza psalmică oferită de Antim pare foarte aproape de opțiunea traductorială a *Bibliei de la Bucureşti* nu se poate însă extrage o concluzie *categorică* în legătură cu posibila sa participare la tipărirea acesteia. Acest lucru poate să însemne şi, pur şi simplu, că Antim a considerat această traducere ca fiind *în cea mai mare măsură* fidelă izvoadelor vechi şi cu precădere *Septuagintei*. Dar chiar dacă nu reprezintă o dovadă *irefutabilă* că Antim a lucrat el însuşi pentru tipărirea *Bibliei* din 1688, acest lucru poate fi totuşi *un argument* în favoarea acestei teze, pe care noi o considerăm *foarte plauzibilă*. Să nu uităm însă că el şi-a *revăzut* inclusiv propria traducere a textelor liturgice, aşa încât nu e nimic de mirare în faptul că a căutat *să revizuiască* şi să ofere *o nouă traducere* a unor fragmente biblice. Antim nu a considerat totuşi *Biblia* de la 1688 ca pe un text *desăvârşit* sau ca pe o traducere *încheiată* – deşi pentru realizarea ei fusese depus un uriaş efort conjugat din partea multor căturari *redutabili* ai acelor timpuri – şi pentru că el, concepând didahii/ predici pentru un auditoriu muntean *modern* (în sensul etimologic al cuvântului), a avut în vedere satisfacerea nevoii de *inteligibilitate*. Uneori *a retradus* urmărind acest deziderat, alteori însă a căutat să împlinească mai degrabă exigența *fidelității* în traducere față de *Septuaginta* (în special) şi *Vulgata*. Reținem şi prezența unor situații în care se vede că Antim a căutat mai mult *efectul stilistic*, ca atunci când a spus „zburat-au pe arepile vântului" (Ps. 17), pe când textul grec şi latin, precum şi traducerile româneşti anterioare, folosesc „aripile vânturilor". Cum spuneam, *sinecdoca* o utilizase şi Dosoftei, deşi nu în acest psalm. În acelaşi sens este de reținut şi cazul psalmului 126, în care Antim a preferat să se exprime *eufonic* („în deşert o păzesc păzitorii"), urmând probabil o sugestie *stilistică* din partea *Psaltirii din 1651* („în deşărt va strejui strejuitoriul"), deşi nu satisface o traducere foarte fidelă în raport cu originalele clasice. Aceste opțiuni *stilistice* nu alterează însă *semnificațiile* originale, cu a căror conservare Antim a fost foarte atent.

Demn de evidențiat este şi faptul că, nu de puține ori, a recurs şi la sugestiile de traducere ale *Psaltirii* lui Dosoftei, tipărite în 1680. Iar varianta din 1688 trebuie să fi trecut *măcar o dată* şi pe sub ochii lui Dosoftei. Sunt şi situații, după cum am arătat, în care a urmat doar *Psaltirea* lui Dosoftei din 1680. Cărui fapt se datorează oare aceste preferințe? Să fi fost Antim ucenicul lui Dosoftei, cum am început să bănuim încă pe când lucram la teza de doctorat (Gianina Picioruş 2010)? Ar putea explica *atenția* sa față de *Psaltirea* de la 1680. Să nu uităm că Dosoftei însuşi avusese obiceiul, pe care s-ar părea că *l-a moştenit* Antim, de a lucra asupra textelor şi a le perfecționa (ca mai târziu Eminescu), precum a procedat cu istoria Moldovei în versuri (*Poemul cronologic* sau *Domnii Țârâi Moldovii*). Chiar *Psaltirea în versuri* a cunoscut două tipărituri, în acelaşi an, a doua suferind câteva rectificări din partea autorului[3]. Credem că aceste *habitudini similare* la Dosoftei şi Antim ne dau mărturie despre *caracterul* celor doi cărturari, dacă nu chiar mai

[3] Vezi Doru Bădără, *O ediție necunoscută a „Psaltirii în versuri" a lui Dosoftei*, http://www.bcub.ro/carti-vechi-rare/carte-romaneasca/o-editie-necunoscuta-a-psaltirii-in-versuri-a-lui-dosoftei.

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

mult, despre *o filiație*. Bănuim un discipolat al lui Antim la Dosoftei, aşa cum Dosoftei a ucenicit pe lângă Varlaam, iar Varlaam pe lângă Anastasie Crimca. Pe de altă parte, dacă această ipoteză se confirmă, atunci şi cea a participării lui Antim la editarea *Bibliei* din 1688, ca ucenic al lui Mitrofan în ale tipografiei, este valabilă.

Antim Ivireanul a *corectat*, de multe ori, textele româneşti, având în atenție, cum spuneam, atât reproducerea în româneşte cu cât mai mare fidelitate a expresiei şi a semnificațiilor textului recept (din *Septuaginta*, cu precădere), cât şi *actualizarea* lui în sensul modernizării şi muntenizării, al epurării fonetismelor şi formulărilor arhaice şi regionale, pentru a fi transmis şi a putea fi receptat de un public creştin român între care se aflau şi membri (poate nu puțini) ai unei elite aristocratice pretențioase. Cu alte cuvinte, Antim a vizat în primul rând *acustica* omiliilor sale, impactul pe care dorea să îl obțină, şi a fost atent la *greutatea* cuvintelor, a termenilor selectați. Motiv pentru care *nu a tezaurizat literar* vreuna din variantele anterioare româneşti, ci le-a utilizat străduindu-se să le *perfecționeze*, pentru că folosea *Scripturile* – ne amintim metafora sa – ca *armă de vânătoare* pentru *a vâna auzul credincioşilor*. Reproducerea expresivității cu iz arhaic şi regional, studiată cu delectare ca *literatură*, nu şi-ar fi atins obiectivul principal, în cazul lui Antim, ci dimpotrivă, chiar şi folosită numai în *citate*, ar fi oferit momente de neatenție şi de relaxare ascultătorilor, care ar fi trebuit să facă astfel un efort suplimentar de *decriptare* a sensurilor, într-o situație de acest gen, şi pe care probabil că puțini l-ar fi făcut. Iar Antim îşi cunoştea bine *păstoriții*…

Nu mult după tipărirea *Psaltirii* lui Dosoftei şi a *Bibliei de la Bucureşti*, Antim resimte limba uzitată în aceste ediții – deşi clasică şi poetică, mai cu seamă cea a lui Dosoftei – ca *arhaică* sau ca nesatisfăcând exigențele expresivității retorice orale, pentru un public muntean din primul sfert de secol XVIII. Simțul limbii pe care l-a avut Antim şi intuiția evoluției sale ulterioare către era modernă au fost remarcabile, dacă nu chiar geniale. Modul în care *citează* Antim Ivireanul din *Scripturi* ne întăreşte convingerea că nu am greşit anterior, în teza noastră doctorală –şi nici cei care au ajuns la aceeaşi concluzie –, în privința *personalității* lui, atunci când am conchis că avem de-a face cu un cărturar şi artist plurivalent, un *perfecționist* la nivel lingvistic şi literar, care s-a aflat mereu în căutarea formulei celei mai potrivite din punct de vedere expresiv. El a fost conştient de *mlădierile stilistice* ale limbii române care atunci îşi săpa o matcă literară clasică şi totodată aspira la atingerea formei *moderne* (în sensul etimologic al termenului). Aşa încât nu trebuie să ne mire *flexibilitatea* sa expresivă, a celui care *şi-a revăzut* singur traducerea cărților de cult (mă refer la *Molitvenicul* şi *Liturghierul* traduse de el şi tipărite în 1706, pentru a le *diortosi* şi reedita în 1713) şi nici să ne nemulțumească, chiar dacă nu ne oferă un răspuns *categoric* cercetărilor noastre sau chiar dacă dorința noastră de *acurateție a datelor* nu este satisfăcută pe deplin sau fără dubiu. Dar faptul că, inclusiv în ceea ce priveşte *citatele scripturale*, Antim nu este un *reproducător docil* al unui text recept în română (şi ar fi putut cu uşurință fi, fără ca cineva să îi poată vreodată reproşa aceasta), considerăm că este o bună dovadă că a fost cu adevărat o personalitate înzestrată cu *simț scriitoricesc* şi *artistic* şi că n-au

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)

avut dreptate cei care, sub diferite pretexte (pe care mai bine le-am numi *complexe*), s-au îndoit de aceasta de-a lungul vremii.

Nu în ultimul rând, cercetarea noastră ne dovedeşte efervescenţa cu care scriau şi traduceau cărturarii români în acea perioadă şi ne semnalează *dinamica* evoluţiei limbii române literare.

BIBLIOGRAFIE

Antim Ivireanul, *Opere*: 1972, ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva.

Psaltirea 1651: 2001, ediţie de Mihai Moraru, Alexandra Moraru şi Mihai Gherman, Alba Iulia, Editura Reîntregirea.

Psaltirea de-nţăles, B. A. R. CRV 70.

Ştrempel, Gabriel, *Antim Ivireanul*: 1997, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Resurse electronice

Bădără, Doru, *O ediţie necunoscută a „Psaltirii în versuri" a lui Dosoftei*, http://www.bcub.ro/carti-vechi-rare/carte-romaneasca/o-editie-necunoscuta-a-psaltirii-in-versuri-a-lui-dosoftei, 1 aug. 2013.

Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură, [*Biblia* 1688]: 1988, reeditare Editura IBMBOR, Bucureşti, http://archive.org/details/Biblia1688, 1 aug. 2013.

Picioruş, Gianina, *Antim Ivireanul: avangarda literară a Paradisului. Viaţa şi opera*: 2010, Bucureşti, Teologie pentru azi, http://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/, 1 aug. 2013.

LXX [*Septuaginta*], VUL [*Vulgata*], MGK [*Modern Greek Bible*], apud. BibleWorks 07.

ABSTRACT

This paper shows the way in which Antim Ivireanul, creating his *Didaches*, inserts excerpts from *The Psalter* into the discourse. We pointed out that he used to investigate previous Romanian translations of the psalms along with Greek and Latin originals (*Septuaginta* and *Vulgata*). It can be observed, from our research, that Antim preferred the translations into Romanian from *the Bucharest Bible of 1688* and those made by Dosoftei for *the Psalter of 1680*. But our analysis of the didaches proves that Antim did not only consult his sources, but he was also correcting them or he was giving them a form which he considered suitable for the oral rhetoric of his time. In this way, Antim greatly contributed for the Romanian literary language to evolve into its modern form that we know today.

Keywords: Antim Ivireanul, Didaches, biblical sources, the Psalter, literary language.

BDD-A6979 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:14:14 UTC)